

УДК 636.2.033

Пуцентейло П.Р.,
к.е.н., доцент, докторант
Тернопільський національний економічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. М'ясне скотарство, як самостійна галузь, повинна розвиватися в Україні для задоволення потреб у м'ясі яловичини. З цією метою вона повинна знайти широке розповсюдження в регіонах, де є достатньо природних і культурних пасовищ, розвинуте землеробство і кормовиробництво, високопродуктивні породи худоби.

Вирощування і відгодівля молодняка великої рогатої худоби за інтенсивними технологіями – одна з важливих умов більш повного використання потенціальної продуктивності тварин і підвищення ефективності виробництва яловичини. Дослідженням встановлено, що тварини вітчизняних й імпортованих м'ясних порід при інтенсивному вирощуванні максимально виявляють генетичний потенціал продуктивності.

В останні роки у світі приділено велику увагу збільшенню виробництва яловичини і телятини та поліпшенню їх якісних параметрів завдяки розвитку спеціалізованого м'ясного скотарства. М'ясне скотарство ґрунтується в основному на використанні спеціалізованих м'ясних порід худоби, а також їхніх помісей, отриманих від схрещування м'ясних порід з комбінованими та молочними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове обґрунтування створення галузі та відповідну організаційну роботу здійснили Ф.Ф.Ейсер, М.А.Кравченко, О.М.Окопний, П.Л.Погребняк. Вченими розроблено принципово нові технології, які сприяли повній реалізації генетичного потенціалу худоби, забезпечували можливість відтворення тварин з високою життєздатністю і плодючістю, максимально наближеними до умов товарних репродукторних ферм певної природно-економічної зони з прийнятою в ньому системою кормовиробництва.

Науковці Й.А.Даниленко, О.Ю.Яценко, В.М.Кандиба, В.П.Міненко, Г.А.Глотова, Е.М.Моргун, М.І.Мосолов, А.А.Бугайов закладено теоретичні й практичні основи сучасних інтенсивних технологій виробництва яловичини, які знайшли широке запровадження у спеціалізованих господарствах і комплексах України з промисловою технологією виробництва.

Практичну роботу з виведення нових порід України виконували вчені В.П.Буркат, М.В.Зубець, О.Л. Білозерський, Ю.Ф. Мельник, Г.Д.Чала, Е.М.Доротюк, В.Г.Василець, Г.М.Подрезко, Т.С. Янко, Ю.В. Вдовиченко, Б.Є. Подооба.

Проблеми і перспективи розвитку галузі м'ясного скотарства знайшли найповніше відображення у наукових працях О.Ю.Мокеєва, Ю.С.Мусієнка, С.С.Спеки, А.М.Угнівенка, Г.Т.Шкурина, В.В.Радченка, В.С.Ярмака, В.П.Лукаша, О.П.Чиркової, В.С.Васильця, О.М.Маменка, В.О.Пабата, І.В.Гузева, І.В.Мамчака, В.Г.Рижкова, Є.І.Чигринова, І.О.Гармаша та ін.

Незважаючи на очевидність важливості вказаної проблематики, її вивчення вітчизняною наукою не може вважатись достатнім, особливо на фоні сучасних проблем подальшого розвитку галузі м'ясного скотарства.

Постановка завдання. Понад чотири десятиріччя триває інтенсивний пошук раціонального використання зарубіжних порід для створення власної м'ясної галузі. Наразі зусилля українських учених спрямовуються на розв'язання проблеми взаємовигідного поєднання молочного і м'ясного скотарства, зростання числа порід та поголів'я м'ясної худоби, підвищення приростів й оплати корму, здатності давати важкі туші з високим виходом м'якоті та відносно низьким вмістом жиру.

Подальший розвиток м'ясного скотарства неможливий без урахування історичного досвіду минулого, творчого та раціонального використання наукового доробку вчених і практиків, які заклали міцний фундамент важливої для країни галузі. Враховуючи актуальність даного напрямку і подальші наукові напрацювання вважаємо за необхідне продовжити дослідження виробничого потенціалу м'ясного скотарства України у контексті породоутворення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За продуктивними якість, біотехнологічними властивостями і характеристиками та походженням сучасні м'ясні породи великої рогатої худоби можна розподілити на декілька груп. Академік М.В.Зубець пропонує м'ясні породи великої рогатої худоби розподіляти на три великі групи [10, с.16-17].

До першої групи належать основні породи британського походження, які отримали всесвітнє визнання і розповсюдження в багатьох країнах світу – герефорд, абердин-ангус, шортгорн, галловейська тощо.

До складу другої групи входять франко-італійські та інші європейські породи – шароле, світла аквітанська, лімузин, меланжу, кіан, маркіджанська, п'ємонтезе, симентальська, романьольська. Вони широко розповсюджені у Європі та інших країнах світу.

Третя група м'ясних порід – це зебувидні й нові породи, отримані з участю зебу, британських та європейських порід – санта-гертруда, брангус, брафорд, шарбрей, браман. Ці породи широко використовуються в США, країнах Південної Америки, Африки, Азії та Океанії.

Дослідник М.А.Кравченко виділяє 38 м'ясних порід, котрі згруповано у 5 груп за країнами, в котрих вони були виведені і які є найбільш розповсюдженими у світі [2, с.20-23].

Перша група – породи британського походження;

Друга група – породи французького походження;

Третя група – породи італійського походження;

Четверта група – породи, що виведені у Радянському Союзі;

П'ята група – породи, походять від зебу та інші гібридного походження.

За походженням виділені шість основних груп [2, с.23]:

1. Зебу і споріднені з ним породи: афрікандер, біфмастер, босмара, браман, брангус, боран, барзона, каншим, сангим, санта-гертруда, шарбрей.

2. З групи сірої степової худоби: сіра українська, романьольська, беркіджанська, кіанська.

3. Шортгорни і споріднені їм породи: шортгорнска, біфбілд, лінкольн, менанжу, біфмастер, босмара, санта-гертруда (шароле у формуванні якої шортгорни мали дуже незначне значення).

4. Геррефорд і споріднені їм породи: геррефордська, білоголова казахська, конвертер, біфмастер, босмара, барзона, каталло.

5. Шароле і споріднені їм породи: шароле, каншим, сангим, шарбрей (а також з числа великих молочно-м'ясних – симентальська).

6. Абердин-ангуської та споріднені їй породи: абердин-ангуської, брангус, барзона, галловейська.

Зрозуміло, що не всі наведені тут м'ясні породи рівноцінні, серед них є породи світового значення, а деякі мають значення місцеве і навіть суто місцевий.

Вчені Д.Л.Левантін і В.Нойман виділяють 15 основних розповсюджених світових порід великої рогатої худоби, з них: вітчизняні породи – калмицьку і казахську білоголову [7, с.67-84].

Російський дослідник І.І.Черкащенко повідомляє, що в СРСР із загального поголів'я породної м'ясної великої рогатої худоби на частку казахської білоголової породи доводилося 63,1 %, калмицької – 15,4 %, геррефордської – 11,5 %, шортгорнської – 0,9 %, абердин-ангуської – 4,8 % санта-гертруда – 1,8 %, шароле – 2,2 і галловейської – 0,3 %. У чистопородному маточному поголів'ї м'ясної худоби корови калмицької породи за чисельністю займали перше місце (51,2 %), казахської білоголової – друге (38,4 %) і геррефордської – третє (5,8 %). Корови інших м'ясних порід складали усього 4,6 % [11, с.156].

В.О.Пабат і Д.Т.Вінничук характеризуючи м'ясні породи великої рогатої худоби відзначають, що окремі м'ясні породи британського походження і помісі, одержані від них сьогодні втрачають свою популярність серед споживачів м'яса яловичини через надмірну кількість жиру в тілі при досягненні живої маси 400-450 кг. Отже, в багатьох країнах спостерігається процес зміни британського типу м'ясної худоби в напрямку укрупнення і зниження скоростиглості [3, с.14].

Становлення галузі м'ясного скотарства в Україні прийшлося на 50-ті роки ХХ століття. Саме тоді був розпочатий імпорт м'ясного поголів'я та сперми бугаїв іноземної селекції. Завезені тварини імпортичних м'ясних порід добре пройшли акліматизацію і добре проявили себе при схрещуванні з місцевими районованими породами. Відсутність вітчизняних м'ясних порід великої рогатої худоби зумовило необхідність інтенсифікації селекційної роботи у напрямі створення власних м'ясних порід відповідно до природно-кліматичних зон України.

Виділяють п'ять етапів у створенні галузі м'ясного скотарства України [10, с. 40-61].

Перший етап (1956-1970). Імпорт в Україну спеціалізованих м'ясних порід: геррефорд, абердин-ангус, санта-гертруда, шароле, шортгорн, кіан. Організація і проведення промислового схрещування. Усього за цей період було завезено в Україну 1019 голів худоби, у тому числі 638 телиць і 381 бугайця.

Другий етап (1971-1980). Розроблено методики виведення перших вітчизняних порід м'ясного напрямку продуктивності. Створено базові господарства із формування першої вітчизняної м'ясної породи. Апробовано чернігівський і придніпровський її типи. За цей час шляхом відтворного схрещування кіан, шарове, сименталу і сірої української порід створили бажаний тип тварин, чисельність котрого у 1975 році досягла 15,4 тис. голів, у тому числі 5,4 тис. корів.

Третій етап (1981-1990). Випробування порід і типів за відгодівельними показниками та м'ясними якостями. Розробка програми виведення української м'ясної породи. Організація і проведення оцінки бугаїв. Формування плеємної бази галузі м'ясного скотарства. В цей період основним завданням селекційно-плеємної роботи з м'ясними породами залишається консолідація створюваних порід за основними селекційними ознаками, розроблення стандартів для індивідуальної

оцінки тварин, добір бугайців для формування генеалогічної структури порід, добір продовжувачів ліній, їхнє гілкування формування родин.

Четвертий етап (1991-2000). Апробація порід української м'ясної (1993), волинської (1994) і поліської (1998) м'ясних. Початок роботи із створення симентальської м'ясної породи. За цей час чисельність племінних господарств зростає від 25 у 1985-му до 82 у 1998 році. Про конкурентоспроможність створених порід та відповідність їх кращим світовим стандартам свідчать такі дані: жива маса бугайців у 18-20 місяців – 550-700 кг (американський стандарт – 540-600 кг), маса туші – 291-400 кг (американський стандарт – 284-360 кг), площа м'язового волокна – 82,5 см² (американський стандарт – 80,6 см²).

П'ятий етап (2001-2004). Проведення атестації племгосподарств. Розробка селекційних програм за породами. Розробка підзаконних актів щодо селекції м'ясної худоби. Розробка і затвердження цільової програми "М'ясне скотарство" на 2003-2012 рр. Станом на 1.01.2004 р. в Україні налічувалось 24 племзаводів і 97 племрепродукторів.

На наш погляд, доцільним є виділення шостого етапу (2005-2010). В ці роки продовжувалося зміцнення племінної бази м'ясного скотарства. Племінна робота спрямована на консолідацію цінних господарсько-корисних ознак тварин бажаного типу; нарощування племінного поголів'я до кількості, необхідної для подальшого розвитку породи. Проводився комплекс робіт із створення племінних тварин шляхом трансплантації ембріонів. Найбільша кількість племінного поголів'я зосереджена у 19 областях України.

В.О.Пабат і Д.Т.Вінничук виділяють основні вимоги, що ставляться до порід:

- висока інтенсивність росту на протязі тривалого періоду, висока кінцева жива маса, хороша оплата кормів;
 - хороші відтворні якості – одержання щорічно від кожної корови і повновікової телиці приплоду;
 - висока молочність корів, яка є основою високої енергії росту телят в підсосний період;
 - можливість давати яловичину з оптимальним співвідношенням жиру і білку, який за сучасними вимогами повинен становити 1:2;
 - міцність конституції, довгий, глибокий тулуб з добре розвинутими м'язами;
 - стійкість тварин до захворювань та екстремальних умов зовнішнього середовища [3, с.14-15].
- Сучасний генофонд м'ясної худоби представляють:
- аборигенна м'ясна порода (сіра українська);
 - вітчизняні м'ясні породи (українська, волинська і поліська);
 - вівчарські породи (знам'янський тип, південна (таврійський тип) і український м'ясний симентал);
 - зарубіжні поліпшувальні породи, котрі широко застосовуються в породотворному процесі й промислового схрещуванні (абердин-ангус, шароле, лімузин, п'ємонтезе, іноземні симентали).

Провідним племінним господарством в Україні є Головний селекційний центр. Іншими суб'єктами племінної справи слід вважати племзаводи і племрепродуктори.

Таблиця 1

Суб'єкти племінної справи у м'ясному скотарстві України станом на 1.01.2011 р. [13]

№ п/п	Назва породи	Статусів			Наявність племінних корів, голів		
		всього	у т.ч.		всього	у т.ч.	
			ПЗ	ПР		ПЗ	ПР
1	Волинська м'ясна	37	17	20	5646	4114	1532
2	Поліська м'ясна	27	13	14	3394	2542	852
3	Південна м'ясна	10	5	5	1425	1128	297
4	Симентальська м'ясна, що створюється	24	7	17	2892	1342	1550
5	Українська м'ясна	8	4	4	1125	927	198
6	Сіра українська	4	1	3	404	265	139
	Разом по породам вітчизняної селекції	110	47	63	14886	10318	4568
7	Абердин-ангуська	63	25	38	7956	4924	3032
8	Лімузин	5	1	4	302	23	279
9	Шароле	5	2	3	344	208	136
10	Світла аквітанська	2		2	195		195
11	П'ємонтез	1		1	9		9
12	Герфорд	1		1	31		31
	Разом по породам зарубіжної селекції	77	28	49	8837	5155	3682
	Всього	187	75	112	23723	15473	8250

Таким чином, в Україні ведеться селекційна робота з покращання існуючих м'ясних порід, типів і виведення нових, тобто чистопородне розведення із залученням бугаїв світового генофонду,

консолідація масиву, збільшення його поголів'я. Селекційні зусилля при виведенні нових порід слід спрямовувати на підвищення енергії росту тварин, максимальне використання кормів, здатності давати важкі туші з високим виходом м'якоті, не високим вмістом жиру у м'ясі, низьким вмістом кісток у туші, доброю відтворною здатністю.

В умовах України висока ефективність галузі досягається тільки при інтенсивному веденні м'ясного скотарства і розведенні крупних м'ясних порід. Значний їх імпорт недоцільний через затрати великої кількості валютних коштів, підвищені вимоги до умов годівлі та утримання поголів'я. Виходячи з цього, українські вчені розробили програми створення своїх вітчизняних порід з високою м'ясною продуктивністю, доброю пристосованістю до місцевих природно-кліматичних умов. Розглянемо основні характеристики м'ясних порід України.

Однією з перших вітчизняних порід м'ясної худоби слід вважати українську м'ясну породу. Разом з іншими вітчизняними породами (волинською, поліською) ця порода є необхідною племінною базою для розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства. За основними господарськи корисними ознаками українська м'ясна порода відповідає рівню кращих м'ясних порід світу. Тварини цієї породи добре пристосовані до цілорічного безприв'язного утримання на вигульно-кормових майданчиках, у приміщеннях легкого типу, добре витримують холод і спеку, ефективно використовують грубі та пасовищні корми. Українська м'ясна порода була створена шляхом складного відтворного схрещування симентальської, сірої української, шаролезької та кіанської порід худоби. За основними показниками м'ясної продуктивності тварини нової породи значно перевершують вихідні породи і відповідають рівню світових стандартів, а за плодючістю і м'ясністю – перевершують їх. Жива вага дорослих бугаїв плідників становить 1100-1200 кг, корів – 600-700 кг. Бугайці досягають середньої живої маси в 15 місячному віці 520 кг, у 18 – 600, у 21 – 700 кг. Забійний вихід – 60 %; середньодобовий приріст – 1500 г, витрати кормів – 6-7 к. од. Корови характеризуються добрими материнськими якостями, високою молочністю (280 кг) та відтворною здатністю (85-90 телят на 100 корів). М'ясо тварин характеризується високою якістю і основна його позитивна ознака – високий вміст білку (21 %) і низький вміст жиру (7,5 %).

Основний потенціал худоби знаходиться у Центральних регіонах та півдні України, що свідчить про їх високу акліматизаційну здатність. Тварин розводять в 11 репродукторах та трьох племзаводах. Кращі стада зосереджено у племрепродукторах “Чиста криниця” – Полтавської, “Головенківський” та ім. Фрунзе – Чернігівської, “Воля” – Черкаської та “Зоря” – Рівненської області. Загальна чисельність української м'ясної породи становить понад 18 тис. гол., у тому числі – 3 тис. корів.

Волинська м'ясна порода поширена в ряді областей західного регіону і нині за чисельністю серед м'ясних порід, котрі розводять в Україні, займає перше місце. Тобто, існує популяція м'ясної худоби необхідної чисельності зі сформованою структурою, яка є достатньою базою для подальшого розмноження і широкого використання з метою виробництва високоякісної яловичини в поліській і лісостеповій зонах.

Жива вага повновікових плідників становить 950 – 1050 кг, корів – 500 – 550, телиць у 15-місячному віці – 350 – 360, бичків у 18-місячному віці – 530 – 600, телят при народженні – 28 – 32 кг.

Тварини волинської м'ясної породи відносяться до міцного типу конституції. У них пропорційна будова тіла, широкий та округлий, дещо видовжений тулуб, добре розвинута мускулатура, шкіра середньої товщини, кістяк міцний, але не грубий. Голова в основному безрога, шия коротка, добре обмускулена, добре розвинуте підгруддя, холка широка, м'язиста, груди широкі і глибокі (промір глибини грудей становить понад 50 % висоти в холці) з округлими ребрами діжкоподібної форми, спина рівна, широка, добре виповнена мускулатурою; попереk прямий, широкий і рівний, мускулистий, стегна виповнені мускулатурою, кінцівки середньої величини, правильно поставлені з негубим кістяком (обхват п'ястя 19-20 см), але міцні. Масть в основному червона, різних відтінків від світло- до темно-червоної, зустрічаються білі відмітини на лобі, череві. Чорна масть не є недоліком й характерна для тварин нового внутрішньопородного типу волинської м'ясної породи, який створюється. При використанні плідників волинської м'ясної породи у промисловому схрещуванні з самками чорно-рябої породи, потомки в основному успадковують чорну масть.

Проміри тварин волинської м'ясної породи: висота в холці корів третього і старше отелів 129 – 130 см, бугаїв-плідників – 137 – 138, у 18-місячному віці бугайців – 124 – 125, телиць – 120 – 121 см.

Тварини волинської м'ясної породи мають високу м'ясну продуктивність, про що свідчать дані контрольних забоїв. Так у 18-місячному віці бугайці при реалізації живою масою 590 кг мають вихід парної туші 350,7 кг \pm 5,9, вихід внутрішнього жиру 3,9 кг \pm 0,290, забійна вага туші 354,6 кг \pm 6,0, забійний вихід до 62 %. Вихід внутрішнього жиру коливається від 0,5 до 0,8 %. Бугайці у 15 – 18 місяців досягають живої маси 472 – 592 кг, середньодобовий приріст становить 1010 – 1200 г, витрати кормів на 1 кг приросту 6,2 – 8,0 к. од., забійний вихід 60 – 66 %. Тварини переважають ровесників місцевих молочних порід (чорно-рябої, червоної польської) за живою масою на 27,6 – 34,1 %, за приростом – на 18,0 – 34,2, забійним виходом – на 5,6 – 10,4 %. Вихід м'якоті на 1 кг кісток становить 5,1 – 6,1 кг. Для бугайців волинської м'ясної породи характерна унікальна властивість – нарощувати високобілкову нежирну яловичину зі співвідношенням білка й жиру у м'якоті туші 1,9 : 1,0 навіть при

досягненні кінцевої живої маси 590 – 600 кг у 18-місячному віці, що свідчить про конкурентоспроможність цієї породи як на внутрішньому, так і на світовому ринках.

Корови волинської м'ясної породи мають високу молочність. Жива маса телят при відлученні в 6 місяців 180 – 220 кг. Молочність корів значною мірою обумовлює збереженість телят і їхню живу масу при відлученні. Тому цей показник – один з важливих критеріїв оцінки племінної якості корів при їхньому подальшому доборі. Корови волинської м'ясної породи мають добрі показники відтворювальної здатності. Вихід телят на 100 корів сягає 85 – 90 %. Міжотельний період становить в середньому 345 днів з колюванням від 300 до 375. Роди перебігають, як правило, легко, без ускладнень, тяжких практично не спостерігається. Осіменіння телиць проводиться у віці 18-19 місяців при живій масі 380 – 410 кг.

Оскільки наявна племінна база не повністю забезпечує зростаючі потреби ринку у племінній продукції, намічено збільшити поголів'я корів волинської м'ясної породи у даних господарствах і створити до 2012 р. новий племрепродуктор в агрофірмі ім. Мічуріна Хмельниківського району Вінницької області з поголів'ям 100 корів. На базі племрепродукторів СТОВ "Україна", ТОВ "Турія", СТОВ "Пісочне" Ковельського району Волинської області, агропідприємства "Добросин" Жовківського та ПОСГП "Відродження" Радеківського районів Львівської області, СВК "Заболоття" Володимирецького району Рівненської області створити нові племзаводи.

Створення поліської м'ясної породи дало змогу створити більш якісну племінну базу для розвитку галузі спеціалізованого м'ясного скотарства. Поліська м'ясна порода відрізняється від інших тим, що створена вона виключно за рахунок власних вітчизняних племінних ресурсів. Тобто для її створення закупівлі тварин та генетичного матеріалу (спермо-доз, ембріонів) зарубіжної селекції не проводилось. Її формування прийшлося на 80-ті роки минулого століття, коли з'ясувалося, що створювана українська м'ясна порода, зокрема її чернігівський та придніпровський заводські типи, недостатньо виправдовує себе у специфічних умовах Полісся.

При створенні поліської м'ясної породи було враховано специфіку Поліської кліматичної зони, де спостерігаються значні коливання температур повітря при одночасній високій вологості, що зумовлює легеневі захворювання у тварин м'ясних порід, котрі не адаптовані до цих умов. Тому з цією метою було започатковано створення нової м'ясної породи спеціально для поліських районів України, де наявні усі умови для розвитку м'ясного скотарства. Тварини добре пристосовані до споживання великої кількості грубих та соковитих кормів, при найменших витратах концентратів (15-22 % у структурі раціонів за поживністю), раціонально використовують пасовищні корми.

Тварини поліської м'ясної породи комолі, світлої масті, за будовою тіла наближаються до абердин-ангусів американської селекції. Це довгі, ширококілі тварини, з невеликою головою і короткою шиєю, глибокою грудною клітиною, з добре розвинутою задньою третинною тулуба. Порівняно невисокі на ногах. Спира рівна, широка, з добре вигнутими ребрами, виповненою мускулатурою, поперек – мускулистий, прямий, широкий і рівний, крижі – довгі, незначно підняті, широкі, округлі, добре виповнені. Стегна – сильно виповнені мускулатурою, яка опускається до скакального суглоба, кінцівки середньої величини, правильно поставлені, з не грубим кістяком. Тварин можна віднести до міцного типу конституції: пропорційна будова тіла, широкий та округлий, дещо видовжений тулуб, добре розвинена мускулатура, шкіра середньої товщини, із середньо розвинутою сполучною жировою тканиною; кістяк міцний, але не грубий. Порода представлена 7 лініями і 31 родинами, що дає можливість вести ротацію ліній та цілеспрямовану селекційно-племінну роботу удосконалення породи, виключивши стихійне близькоспоріднене спаровування у стадах м'ясної худоби.

Жива маса бугаїв складає 920-1100 кг, корів – 500-600 кг, новонароджених телят – 28-34 кг, бугайців у 12 місяців – 350-360 кг, 15 – 440-450 і 18 – 510-530, а теличок відповідно 290-300, 330-340 і 400-410 кг. Енергія росту у період вирощування та відгодівлі 1000-1100 г; маса туші не менше 330 кг, забійний вихід – 63-65 %; вміст кісток у туші – 15-16 %; легкість отелень – 4,5 балів; витрати корму на 1 кг приросту живої маси – 6-8 корм.од.; вихід телят на 100 корів – не менше 85-90 голів.

Поліську м'ясну породу, окрім Житомирської області, наразі розводять ще в 6 областях України. В Житомирській області є 4 племінних заводи та 6 племінних репродукторів. По 3 племінних заводи і репродукторів мають Київська, Рівненська, Львівська області, по одному – Хмельницька та Вінницька, ще два наявні у Чернігівській області. Зокрема провідними господарствами по розведенню поліської м'ясної породи є: ТОВ СНЦ "Поліський", ТОВ СЦ "Україна", ТОВ ПЗ "Коростишівське", СТОВ "Нове життя", СТОВ "Переможець", СФГ "Клен" та інші.

В Україні тривають роботи з виведення принципово нової породи – південної м'ясної. У південній м'ясній породі створюються два внутрішньопородні типи: таврійський і знам'янський.

Таврійський м'ясний тип створюється синтетичним шляхом з використанням зебувидного генотипу. Зебувидна худоба характеризується витривалістю, міцністю конституції, легким кістяком, міцними копитами, стійкістю до кровопаразитарних захворювань і високою опірністю організму, ефективною травною системою і невибагливістю до кормів, пристосованістю до розведення в умовах жаркого клімату. Наявні такі якості, які необхідні тваринам для успішного утримання їх в екстремальних умовах степової зони України.

За гібридизації великої рогатої худоби із зебу створюються нові форми міцних тварин. Вони відзначаються високою енергією росту, характеризуються витривалістю до спеки і низьких температур, підвищеною резистентністю до ряду захворювань, ефективним використанням корму, здатністю протистояти стресам. Водночас таким тваринам притаманні нормальні відтворювальні якості, легкість отелень та добрі материнські риси. Нарешті, і це можна вважати чи не головною перевагою: висока економічна оплата корму продукцією.

Таврійський тип створюється в агрофірмі ДГ "Асканійське", ТОВ "Каланчацьке" та агрофірмі ім. Солодوخіна – Херсонської, ДГ "Токмацьке", п/г ВО ЗАЕС – Запорізької, ТОВ ВНФ "Зеленогірське", ТОВ "Перемога" і СВК "Прикордонник" – Одеської областей на основі схрещування червоної степової худоби з бугаями м'ясних порід герефорд, шароле і кубинським зебу.

В агрофірмі ДГ "Асканійське" материнською основою є тварини укрупненого типу санта-гертруда (санта-гертруда х червона степова і санта-гертруда х шортгорн х червона степова II і III покоління), батьківською – кубинським зебу.

Роботи із створення тварин *знам'янського м'ясного типу* з використанням шароле і абердин-ангуської порід розпочаті у 1973 р. в колгоспі ім. Шевченка Кіровоградської області. Пізніше до них приступили ще в декількох господарствах Кіровоградської і двох – у Запорізькій та Дніпропетровській областях.

В основу створення породи покладено метод складного відтворного схрещування порід – місцевих симентальської, червоної степової та імпортованих – шароле, абердин-ангус. Ці тварини характеризуються високою відтворною здатністю і м'ясною продуктивністю. Основним напрямом у виведенні південної м'ясної породи в перехідний період є створення племінних і товарних стад м'ясної худоби на гібридній основі. Саме такі тварини забезпечують отримання середньодобових приростів племінних і відгодівельних бугайців по 1100 – 1200 г, жива маса їх у 18-20 місяців досягає 550 – 600 кг при малокоцентратному типі годівлі.

Сьогодні виробництво м'яса яловичини в Україні здійснюється переважно лише за рахунок худоби молочних і комбінованих порід. Донедавна, яловичина в нашій країні була побічним продуктом молочного скотарства. Для цього є декілька важливих причин. По-перше, низькі надії молока, менше 4000 кг у рік. Так, у США 148 млн. гол. м'ясної худоби і тільки 9,4 млн. гол. молочних корів. По-друге, чисельність худоби молочних і комбінованих порід у декілька разів більша за чисельність худоби м'ясних порід. По-третє, економічна незацікавленість у розповсюдженні і вирощуванні спеціалізованих м'ясних порід худоби в країні.

Серед найбільш розповсюджених молочних і комбінованих порід в Україні дістали наступні: українська чорно-ряба, червона степова, червона польська, симентальська, лебединська, голштинська, айширська. Проте, серед основних порід, якими представлено велику рогату худобу України найбільшу питому вагу займають молочні і комбіновані породи: чорно-ряба, червона степова українська, червона українська, котрі в сукупності складають близько 92 %. На сьогодні худоба цих порід складає в основному м'ясний контингент.

М'ясна проблема в Україні не може бути вирішена без інтенсивного розвитку спеціалізованого м'ясного скотарства. Проте поголів'я м'ясної худоби і її продуктивність зростають низькими темпами. Одним з факторів, що стримує темпи зростання поголів'я м'ясної худоби, є низька продуктивність молочних корів. Середній надій на одну фуражну корову у 2009 році в цілому по країні склав 3850 кг. Зі зростанням виробництва молока, на основі інтенсифікації, поголів'я худоби спочатку стабілізується, а згодом почне скорочуватися. Подальший приріст яловичини буде відбуватися за рахунок зростання худоби спеціалізованих м'ясних порід і їх помісей. Для успішного розвитку спеціалізованого м'ясного скотарства необхідна міцна кормова база, раціонально спрямована селекційно-племінна робота та інтенсивні технології, що забезпечать зростання виробництва яловичини, скорочення строків вирощування і відгодівлі, зниження витрат кормів, праці і коштів на одиницю продукції.

Подальше підвищення рівня продуктивності тварин буде залежати від їх генетичних даних, тобто здатності великої рогатої худоби ефективно трансформувати поживні речовини кормів у цінні продукти для людини. В науково-дослідних інститутах постійно проводиться робота з удосконалення селекційно-генетичних методів підвищення потенціалу продуктивності м'ясної худоби. Система комплексної селекції, що базується на останніх досягненнях вітчизняної і світової генетики, біотехнології та інших наук, що мають безпосереднє відношення до цього процесу, забезпечують точну оцінку генотипу тварин, відбір і швидке розмноження генетично цінних порід. Значно зросли можливості раціонального використання накопичених генетичних ресурсів усіма суб'єктами племінної в країні. Створені й апробовані методи комплексної селекції дозволяють за допомогою інформаційних технологій вести пошук і проводити якісний і точний аналіз інформації стосовно потенційних складових і фактичних продуктивних якостей тварин вести цілеспрямований відбір видатних представників генотипу, інтенсивно використовувати їх для створення крупних масивів високопродуктивних тварин.

Відомо, що велика рогата худоба м'ясних і комбінованих порід на відгодівлі відрізняється різноманітною потребою в годівлі, забійною вагою, виходом продукції і торговельною категорією м'яса.

Переробні підприємства надають перевагу тушам з високою м'ясистістю і низьким вмістом жиру. Бугайці від корів м'ясного напрямку у порівнянні з бугайцями від корів молочного напрямку досягають на 3-5 % більш високих пунктів при оцінці виходу продукції. Розрахунки показують, що на 100 кг забійної ваги вихід м'яса майже на 10 % більше при низьких показниках жирності і вмісту кісток у туші. Таким чином, вибір породи здійснює значний вплив на показники забою великої рогатої худоби (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння показників забою бугайців різних порід

	Забійна маса, кг	Вихід продукції від живої маси, %	Середньодобовий приріст, г
Бугайці від корів молочного напрямку продуктивності:			
середнє значення	340	55,6	546
мінімум	313	53,5	486
максимум	380	57	602
Бугайці від корів м'ясного напрямку продуктивності:			
середнє значення	367	58	650
мінімум	307	55	505
максимум	410	61	810

Отже, бугайці від корів молочного напрямку показують більш низьку продуктивність. Значні відмінності середньодобових приростів нетто (у середньому 100 г) за однакового строку відгодівлі у 400 днів будуть здійснювати вплив на економічні показники утримання худоби. При оцінці отримуваної різниці забійної маси у 45 кг і цінах на бугайців I категорії (Україна) (ціна станом на 31.03.2010 року 14,3 грн/кг) ринкова перевага на користь бугайців, отриманих від корів м'ясного напрямку, складе 643,5 грн за одну голову. Проте, при отриманні даної вигоди необхідні і більш високі витрати на оновлення стада м'ясних порід, що може покритися за рахунок їх кількості і зменшення строків відгодівлі завдяки інтенсивним технологіям.

За оптимальних умов зовнішнього середовища порода худоби визначає усі основні показники конкурентоспроможності галузі, котрі в першу чергу, обумовлені швидким ростом, генетичним потенціалом продуктивності і адаптацією до змінних умов. Отже, для підвищення конкурентоспроможності м'ясного скотарства на перше місце висувається питання не стільки про кількість худоби, скільки про її якість.

Сьогодні в Україні розводять 12 м'ясних порід, з яких 6 вітчизняних і 6 імпортих. Галузь базується на розведенні абердин-ангусів, волинської м'ясної, симентальської м'ясної і поліської м'ясної. На найближчу перспективу вони будуть складати основу галузі. Проте чисельність м'ясної худоби з різних причин зростає поволі, а конкурентоспроможність галузі залишається низькою. Тому з метою підвищення конкурентоспроможності галузі м'ясного скотарства слід збільшувати кількість м'ясних порід шляхом прискореного розвитку інноваційних технологій в селекційно-генетичній справі. На найближчу перспективу доцільно створити для кожної природно-кліматичної зони України (від Полісся до Карпат і Криму) власні ефективні добре поєднані породи м'ясної худоби.

Основним принципом організації і технології м'ясного скотарства є оптимальне обмеження витрат на утримання основного стада з телятами в підсосний період у поєднанні з інтенсифікацією подальшого вирощування племінних тварин і відгодівлі надремонтного молодняку. Розширене відтворення виробництва яловичини може відбуватися за рахунок як збільшення поголів'я худоби, так і підвищення її м'ясної продуктивності.

Важливим технологічним елементом м'ясного скотарства є щорічне отримання від кожної корови телят і наступне безвідлучне вирощування телят з коровою до 7-8 місячного віку. При цьому вартість утримання маточного поголів'я розподіляється на отриману за цей період продукцію, котра у свою чергу складається з живої маси телят при народженні і їх приросту за цей період. Іншою, не менш важливою технологічною умовою є організація інтенсивного вирощування і відгодівлі молодняку в після відлучення від корови період. За сприятливих умов вирощування і відгодівлі, молодняк усіх без винятку утримуваних м'ясних порід великої рогатої худоби до 14-16 місячного віку досягає маси 420-450 кг, а окремі тварини за інтенсивної системи годівлі – 480-500 кг. Слід зазначити, що молодняк великої рогатої худоби складає, як правило, 60-65 % усього забійного контингенту. Саме тому підвищення його вагових кондицій забезпечило б в масштабах країни вагоме додаткове виробництво яловичини. Отже, інтенсифікація вирощування і відгодівлі молодняку великої рогатої худоби, продаж тільки важковагових тварин є головним резервом збільшення виробництва яловичини на сучасному етапі.

Максимальна реалізація м'ясного потенціалу скотарства визначається необхідністю значного підвищення виробництва м'яса. Це є можливим завдяки розвитку науково-технічного прогресу в галузі

скотарства, що обумовлює збільшення і здешевлення виробництва яловичини, підвищення її якості на основі вискоєфективного кормовиробництва і впровадження інтенсивних систем повноцінного годування, прискореного відтворення і розведення високоякісного поголів'я, переходу до прогресивних промислових технологій крупномасштабного виробництва, створюваного на базі спеціалізації, оптимальної концентрації і міжгосподарського кооперування, наукової організації праці.

Основне завдання м'ясного скотарства є виробництво високоякісної яловичини та важкої шкіряної сировини. Розвиток м'ясної продуктивності великої рогатої худоби залежить, насамперед, від внутрішніх, тобто спадкових факторів і впливу чинників зовнішнього середовища, головним чином якого є корми і годівля. М'ясна продуктивність худоби залежить також від породи, статі і живої ваги тварин при забої на м'ясо. Так, на думку вчених, можливості для подальшого збільшення виробництва яловичини у світі є великі. Тваринники світу мають велику кількість основних високопродуктивних порід м'ясної худоби (понад 40) і створюють нові, розроблені й розробляються різні інтенсивні технології виробництва м'яса [10, с.13].

Висновки з даного дослідження. Досягнутий рівень виробництва різних видів м'яса в Україні з урахуванням специфіки кормової бази свідчить про те, що у вирішенні м'ясної проблеми в найближчий час провідна роль буде належати інтенсифікації скотарства. Зростання виробництва яловичини повинне досягатися не тільки за рахунок переведення галузі на шлях науково-технічного прогресу, але й за рахунок виправданого зростання чисельності поголів'я великої рогатої худоби взагалі і спеціалізованих м'ясних порід зокрема. Рівень виробництва м'яса яловичини повинен визначатися не тільки структурою співвідношення порід у скотарстві (комбіноване і м'ясне), а більше організаційно-економічними і технологічними чинниками з метою інтенсивного використання наявного поголів'я для виробництва конкурентоспроможної продукції. Дослідження довели, що потенціал м'ясної продуктивності більшості комбінованих порід в незначній мірі поступається спеціалізованим м'ясним породам. Проте за виходом м'яса і його якісними властивостями м'ясні породи значно перевищують комбіновані. Таким чином, конкурентоспроможність м'ясного скотарства у майбутньому можливо досягнути у результаті комплексної побудови стратегії розвитку галузі з послідовним втіленням тактичних дій і рішень, що будуть реалізовані за допомогою наступних важливих чинників: природно-кліматичних і виробничо-господарських умов, рівнем фінансово-економічних відносин між суб'єктами господарювання, племінної справи, станом кормовиробництва, наявністю культурних і природних пасовищ, інтенсивністю технологій вирощування і відгодівлі, державної підтримки.

Бібліографічний список

1. Буркат В.П. Історичні аспекти розвитку теорії селекції у скотарстві України: Монографія / В.П.Буркат, І.С.Бородай. – К. : Аграрна наука, 2006. – 584 с.
2. Кравченко Н.А. Породи м'ясного скота / Н.А.Кравченко. – К. : Вища школа, 1979. – 288 с.
3. Пабат В.О. Практичні рекомендації щодо формування стад м'ясної худоби в Україні / В. О. Пабат, Д.Т. Вінничук. – К. : Наукова думка, 2004. – 62 с.
4. Петров Е.Б. Технологические и экономические аспекты производства говядины: Рекомендации / Е.Б.Петров, А.И.Чертоляс, Юрген Кранц. – М. : ФГНУ "Росинформагротех", 2007. – 36 с.
5. Породна енерго- та ресурсозберігаюча технологія інтенсивного вирощування, формування і прогнозування м'ясної продуктивності бичків симентальської породи: Наук. метод. посіб. – Вип. 1. / За ред. М.В. Зубця і Г.О. Богданова. – К. : Аграрна наука, 2004. – 88 с.
6. Програма селекції худоби південної м'ясної породи на період 2002 – 2010 роки / Відп. за вип. Ю.В. Вдовиченко. – 2-ге вид., доп. і доопр. – К. : Аграрна наука, 2003. – 52 с.
7. Промышленное производство говядины / Под общ. ред. Д.Л.Левантина и В.Ноймана. – М. : Колос, 1979. – 447 с.
8. Рыжков В.Г. Использование ресурсного потенциала мясного скота при разных технологиях содержания / В.Г.Рыжков, В.А.Марченко // Науч.-техн. бюл. / УААН, Ин-т животноводства. – Харьков, 1995. – № 69. – С. 25-31.
9. Спека С.С. Поліська м'ясна порода великої рогатої худоби [Текст]: моногр. / Спека С.С. – К. : ДОД ІАЕ УААН, 1999. – 272 с.
10. Стратегія розвитку м'ясного скотарства в Україні у контексті національної продовольчої безпеки / Укр. акад. аграр. наук, Ін-т розведення і генетики тварин; За ред. М.В. Зубця, І.В. Гузева. – К. : Аграрна наука, 2005. – 176 с.
11. Черкащенко І.І. Справочник по мясному скотоводству / И.И.Черкащенко. – М. : Колос, 1975. – 240 с.
12. Чигринов Є. Продуктивність бугайців різних генотипів, вирощених за технологіями молочного і м'ясного скотарства / Є.Чигринов, О.Гнатушенко. // Тваринництво України. – 2002. – № 3. – С. 12-14.
13. http://new.minagro.gov.ua/ua/animal_husbandry/713-nacionalne-ob-yednannya-po-pleminnij-spravi-u-tvarinnictvi-ukrplemob-yednannya.

Анотація

У статті наведено аналіз становлення та розвитку селекції у м'ясному скотарстві України в контексті наукових, соціально-економічних, організаційних і технологічних чинників. Охарактеризовано етапи формування галузі м'ясного скотарства в Україні. Запропоновано шляхи розвитку м'ясного потенціалу галузі тваринництва на перспективу.

Ключові слова: тваринництво, м'ясне скотарство, породи худоби, виробничий потенціал, інтенсифікація.

Аннотация

В статье приведен анализ становления и развития селекции в мясном скотоводстве Украины в контексте научных, социально-экономических, организационных и технологических факторов. Охарактеризованы этапы формирования отрасли мясного скотоводства в Украине. Предложены пути развития мясного потенциала отрасли животноводства на перспективу.

Ключевые слова: животноводство, мясное скотоводство, породы скота, производственный потенциал, интенсификация.

Annotation

The article presents the analysis of formation and development in beef cattle breeding Ukraine in the context of scientific, socio-economic, organizational and technological factors. The stages of the field of beef cattle breeding in Ukraine. The ways of the meat animal industry potential for the future.

Key words: cattle, beef cattle, cattle breeds, production potential, intensifying.

УДК 338.45:61

Гарбаш Й.Л.,
член Львівського крайового товариства "Рідна школа",
генеральний директор науково-впроваджувальної
фірми "Нова генерація"
Яворський М.С.,
к. т. н., директор Львівського державного
центру науково-технічної і економічної інформації
Левицька О.О.,
ст. викладач кафедри менеджменту організацій,
Львівський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом

ФОРМУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНОЇ ТРИВЕКТОРНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК ШЛЯХ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГЕНОФОНДУ НАЦІЇ

Постановка проблеми. У розвинутих країнах світу рівень здоров'я нації є одним із найважливіших критеріїв оцінки роботи владних структур на всіх рівнях управління з усіма відповідними наслідками. Оцінка сьогоденної ситуації зі здоров'ям української нації є однозначною – це демографічна криза. Якщо негативні процеси триватимуть і далі, то Україна перетне межу незворотності руйнації трудових ресурсів потенціалу. Крім того, індикаторами важкої демографічної ситуації у країні є криза у сфері соціально-медичного обслуговування, а також економічні проблеми. Більшість вітчизняних науковців вважає, що сучасна наука, не кажучи вже про медицину, виявилася неготовою запропонувати ефективні заходи з подолання демографічної кризи, у зв'язку з чим медико-демографічна ситуація і надалі залишатиметься вкрай складною, а дані питання – особливо актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом розгорнулася плідна робота з вивчення механізмів державного управління медичною сферою та вироблення практичних рекомендацій щодо державної політики у системі охорони здоров'я. Дослідників у цій галузі в Україні поки що небагато, але чітко простежується тенденція підвищення інтересу до проблем державно-управлінських рішень в охороні здоров'я таких вітчизняних учених, як В.М. Лехан, І.М. Солоненко,